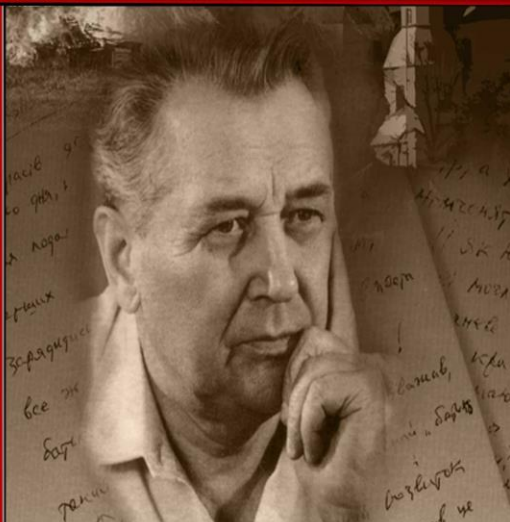

De Courcy

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

**НА ЗЕМЛІ
КАМОЕНСА**

*«На землі Камоенса» Олесь Гончара — подорожній нарис, в якому автор описує свої враження від подорожі до Португалії***.*

Світову славу письменнику принесли романи «Собор», «Прапорonosці», «Тронка», «Берег любові», «Людина і зброя», повісті «Бригантина», «Далекі вогнища», новели «Модри Камень», «За мить щастя». Олесь Гончар — видатний український письменник, автор соціально-психологічних та філософських романів, повістей та новел.

Олесь Гончар

На землі Камоенса

Ніч, вітер, шум океану, грізна беззоряна темрява, якій, відчувається, немає меж. Пізньої години, вже десь за північ, стоїмо перед лицем цієї неосяжної, розвітреної темряви. Стоїмо на скелі Кабу де Рока, що її тут ще називають Мис Долі. Опинились, власне, на краю землі, на тому найзахіднішому виступі європейського континенту, за яким починається інша стихія. Про це нагадують і слова з поеми Камоенса, що їх із допомогою ліхтарика вдається прочитати на постаменті під високим кам'яним хрестом, сторчма поставленим край скелі лицем до океану:

Тут кінчається земля, починається море.

Навігаційний маяк, вибудований посеред скелі, повільно посилаючи в п'їтьму свої промені, чи не єдиний засвідчує, що людська цивілізація досягла й сюди, на Кабу де Рока, за скелястими урвищами якого вниз, десь у темрявах, з гуркотом бурхають хвилі Атлантики.

Отже, тут кінчається земля, починається океан. Португальці надають цьому місцю значення важливого, може, навіть символічного. Вони захочуть, щоб ви, приїжджі, неодмінно побували тут, і якщо не буде у вас змоги відвідати Кабу де

Рока вдень, то гостинні господарі повезуть вас сюди бодай уночі, після всіх справ та клопотів, коли села й міста вже поринуть у сон і дороги, звільнені від руху машин, погаснуть. І тільки сильний вітер, що завжди свистить на цій скелі, нагадуватиме вам про близькість відкритого океану, збурених його неосяжностей та про те, що плин життя вічний, що спокою всесвіт не знає.

Ми зовсім не шкодуємо, що, відкинувши геть усі втоми та перевтоми, згодилися поїхати з португальськими друзями в такий пізній час на самісінький край континенту, щоб тільки побути віч-на-віч з відкритим океаном, послухати, зупинившись на скелі, ці грізно розшумлені внизу води і цей ніколи тут не вщухаючий, самими просторами витворений вітер, що пружко летить і летить кудись із темряви в темряву, з безвісті в безвість.

Звідси вирушали в невідому путь мореплавці. Ті, що, наснажившись духом пригод і відваги, пускалися під своїми напнутими вітрилами в далеч океанів, у саму невідомість.

Що вони там шукали? Що знайшли?

Місце ніби зачароване, в ньому справді є щось таке, що глибоко заторкує душу. І врочисті рядки Камоенса, накарбовані на самім краю землі, звучать для нас тут особливо значущо. Згодом у дипломах, які з нагоди відвідин Мису Долі місцевий

муніципалітет вручить кожному з нас, ми знову прочитаємо слова небуденні, знайдемо тон величавий з посвятою цьому суворому місцю, де «витає дух віри і пригод, який повів португальські каравели на пошуки нових світів для людства».

Відомо, якою ціною давалися людству пошуки нових світів. Конкістадорська завойовницька жорстокість лягла плямою на цілу епоху, за гріхи, вчинені колись, доводиться й новітнім вікам нести свою покуту. Тож чим привабити нас можуть сьогодні ті, котрі, піднявши вітрила своїх каравел, в давні часи вирушали від цих берегів? Жага пізнання світу, жага відкриттів, прагнення осягнути ще не осягнуте — чи не це найбільше єднає звиязців доби Відродження з людьми ХХ віку, чиї погляди звернені в космічні далечі, в загадкові глибини світобудови?

Камоенс, про якого читачі в нас, на жаль, небагато знають, увійшов у світову літературу як співець мужності людини, як один із великих поетів Відродження. Його творчість, перейнята духом гуманізму, сміливим шуканням тогочасної людини, внутрішньою відвагою тих, кого не страшать самі підступи долі, для кого й одвічна дисгармонія світу не здається чимось непереборним.

Поет, солдат, мореплавець — таким полишила для нас історія образ Луїса Камоенса. Самотній плавець, що після загибелі корабля з останніх сил

добувається в нічній темряві до невідомого берега, не піддатний стихії безстрашних, що, правою рукою розтинаючи хвилі, лівою тримає високо над головою заповітний рукопис свого щойно завершеного твору, — це, за легендою, якраз і був Камоенс, автор грандіозної поеми «Лузіади», яку народ його вважає своєю португальською «Одіссеєю».

Камоенс був сином свого часу, неспокійним і волелюбним дитям своєї епохи. Він походив із знатного роду, дід його був воїном-трубадуром, батько — морським капітаном, що загинув під час бурі в далекій плавбі, і чи не від своїх предків Камоенс успадкував хоробрість, лицарськість натури, здатність ради честі без вагання викликати на поєдинок хай навіть і вельми впливового придворного інтригана. Майбутній поет здобував освіту у вже тоді славетному університеті міста Коїмбри, перед ним відкривалась блискуча кар'єра, однак, дозволивши собі недозволенне, закохавшись в молоду красуню, що належала до королівського двору, юнак накликав на себе гнів усієї правлячої верхівки. Саме це й спричинилось до того, що невдовзі Камоенс опинився на становищі вигнанця і, може, такої ось ночі змушений був покидати рідні береги під вітрилами своєї бунтівничої каравели. Доля буде до нього нещадною, доведеться поетові зазнати найтяжчих поневірянь, гіркий хліб

тодішнього моряка чи солдата колоніальних військ стане і його хлібом. Камоенс побачить півсвіту, побуває в Африці, в Індії, в інших землях тодішнього, загадкового для європейців, Сходу. Не звідавши нічого, крім страждань і самотності, зберігши в душі єдиний скарб — найжагучішу любов до отчої землі, до своєї омріяної, повитої легендами Лузітанії, поет повертається до її мальовничих берегів через багато літ, ніби для того лише й повернеться, щоб покласти як найвищий дар до ніг своєму народові дев'ять тисяч рядків «Лузіади», нетьмарні злитки її золотих октав.

На той час Португалія була однією з наймогутніших імперій, її володіння були справді такі, що над ними ніколи не заходило сонце.

З тропічних колоній на португальських каравелах ішли і йшли вантажі прянощів, рідкісних сортів дерева, шовків, перлів та коштовного каміння, що розтікалися потім в палаци магнатів усієї Європи; однак з усіх коштовностей, добутих португальцями в своїх далеко не завжди праведних походах, найдорожчим скарбом виявився скарб духовний, той, що його подарував батьківщині Луїс де Камоенс. Поема його стала справді національним епосом португальського народу, вона увічнила подвиги співвітчизників, їхню історію, мужній дух поривань до незвіданого. Темпераментна, розкішна у своїй буйній бароккальній образності поема

Камоенса, подібно до Гомерових та Овідієвих поем, увібрала в себе, здається, все найхарактерніше із життя та борінь свого часу, відтворила самий дух доби великих відкриттів, дух, в основі своїй високогуманістичний, де виявили себе найсміливіші поривання ренесансної людини.

Користуючись багатющою образністю різних часів, еднаючи в химерній і художньо блискучій сув'язі міфологію і реальність, Камоенс оспівує новітніх аргонавтів, головним героєм яких виступає Васко да Гама, що, до речі, був навіть кривим родичем поетові по материнській лінії. Морські бурі, смерчі, океанські чудиська, самі підступності долі ставатимуть перепоною мореплавцям, однак їхня відвага, згуртованість і незборне прагнення до мети зрештою увінчаються тріумфом, сонцесяйним апофеозом, що його так натхненно відтворить Камоенс у завершальній десятій пісні своєї поеми. Сила поеми не лише в уславленні діянь аргонавтів епохи Відродження, геній автора «Лузіад» не менше виявився і там, де нестримність його фантазій природно переходить у ліричну сповідь покривдженого, де емоційна бурхливість захоплень людиною-творцем щораз еднається з гнівним викликом пихатим грандам, придворним шаркунам, — тобто бачимо, як поетичний міф раз у раз сусідить з реалістичною достовірністю відтворених подій. В особі автора відчувається

знавець морської справи, в усій професійній конкретиці постають перед нами картини переходу екватора, поема розповідь, як до європейців підпливають чорношкірі тубільці на човнах під вітрилами з пальмового листя і як, замість спочинку, португальці, ревно трудячись, очищають свої каравели від налиплих черепашок та водоростей. Поема дихає морськими просторами, сонцем, солоними вітрами походів, людина в ній захоплена красою світу, але зірке око сумлінного художника вміє помітити й кривди, що їх чинили мореплавці аборигенам далеких земель, поет не боїться зі всією різкістю правдивої душі сказати, що «хоробрість наших португальських воїнів іде поруч з грубістю й невіглаством» і що «пристрасть до золота плодить рабів, а марнославство — тиранів». І ця зіркість поета, ця справедливість людини внутрішньо благородної, філософськи мислячої зовсім не поменшує патріотичних пристрастей поета, котрий з почуттям гордовитої правоти скаже про себе: «Я труджусь для слави народу, і хай Васко да Гама віддасть належне моїм безсонним ночам, моїй такій сильній і чистій любові!»

Час поставив усе на свої місця, королівські двори пішли в небуття, Камоенс став гордістю нації.